

CZU 347.91/.95:341.231.14

DOI 10.5281/zenodo.14930682

Irina IACUB*,
irinaiacub@mail.ru

ELEMENTELE DE CONȚINUT ALE DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL – GARANȚII ALE SECURITĂȚII JURIDICE A JUSTIȚIABILILOR¹

Adnotare: Studiul este consacrat analizei dreptului la un proces echitabil, având ca scop principal identificarea și detalierea elementelor componente ale acestuia, care includ următoarele drepturi-garanții importante: dreptul la apărare (corelat cu prezumția nevinovăției) și dreptul la o hotărâre judecătorească motivată. În urma analizei, se argumentează rolul acestor drepturi-garanții pentru asigurarea caracterului echitabil al actului de justiție.

Suplimentar, studiul abordează problema evaluării respectării dreptului la un proces echitabil și opțiunile disponibile pentru apărarea acestuia la nivel național. La final, se subliniază faptul că respectarea dreptului la un proces echitabil în justiția din Republica Moldova nu poate fi asigurată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Responsabilitatea exclusivă în acest sens revine sistemului judiciar național, Curtea Europeană având rolul doar de a constata și sancționa nerespectarea acestei obligații (responsabilități).

Cuvinte-cheie: justiție, proces echitabil, dreptul la un proces echitabil, drepturi-garanții, dreptul la apărare, dreptul la o hotărâre judecătorească motivată, securitatea justițiabililor.

THE ELEMENTS OF CONTENT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL – GUARANTEES OF LEGAL SECURITY FOR LITIGANTS

Annotation: The study is dedicated to the analysis of the right to a fair trial, with the primary goal of identifying and detailing its components, which include the following key rights and guarantees: the right to defense (correlated with the presumption of innocence) and the right to a reasoned judicial decision. Based on this analysis, the study argues the role of these rights and guarantees in ensuring the fairness of the judicial process.

Additionally, the study addresses the issue of evaluating the respect for the right to a fair

* Conferențiar universitar doctor în drept, cercetător științific superior, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>); e-mail: rector@usm.md; ORCID: 0000-0002-8349-2789; avocat, e-mail: irinaiacub@mail.ru

¹ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (SENRE-MO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

trial and the available options for defending it at the national level. In conclusion, it is emphasized that the respect for the right to a fair trial in the justice system of the Republic of Moldova cannot be guaranteed by the European Court of Human Rights. The exclusive responsibility in this regard lies with the national judicial system, while the European Court's role is limited to identifying and sanctioning the failure to uphold this responsibility.

Keywords: justice, fair trial, right to a fair trial, rights and guarantees, right to defense, right to a reasoned judicial decision.

1. INTRODUCERE

În doctrină, nu poate fi atestată o viziune unică asupra conținutului *dreptului la un proces echitabil*, acesta fiind interpretat atât în sens *restrâns*, limitat, la dispozițiile expres ale art. 6 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* [1], cât și în sens *extensiv*, atribuindu-se înțelesuri largi, reieșite din interpretarea sa jurisdicțională (dinamică și teleologică [2, p. 2]) [3, p. 311].

În context, reiterăm că art. 6 din CEDO reglementează „*dreptul la un proces echitabil*, soluționat în mod public, într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, cu obligativitatea pronunțării în mod public a hotărârii”.

Observăm că norma CEDO reflectă conținutul *dreptului la un proces echitabil* în varianta sa *restrictivă*, acesta cuprinzând următoarele elemente (drepturi-garanții) [2, p. 2]: dreptul la un tribunal prevăzut de lege, independent și imparțial; dreptul la desfășurarea procedurii în fața acestuia în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil.

Fiecare dintre aceste drepturi-garanții cuprind câteva drepturi mai înguste după conținut, și anume:

a) În primul caz vorbim despre: *dreptul la un tribunal prevăzut de lege, dreptul la un tribunal independent și dreptul la un tribunal imparțial*.

b) În al doilea caz vorbim despre: *dreptul la desfășurarea procedurii în mod echitabil, dreptul la un proces judiciar public și dreptul la un proces judiciar desfășurat în termen rezonabil*.

Dincolo de dispozițiile CEDO, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO) se poate desprinde ideea că *dreptul la un proces echitabil* nu se reduce doar la drepturile-garanții enunțate (care formează conținutul său *stricto sensu*), ci cuprinde și alte câteva elemente (prerogative subiective), la fel de importante pentru echitatea actului de justiție. Acestea sunt *dreptul la apărare* și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată*.

Având în vedere importanța esențială a acestor drepturi-garanții pentru asigurarea respectării *dreptului la un proces echitabil*, în continuare ne propunem să le analizăm detaliat, pe baza doctrinei și a jurisprudenței CtEDO, cu scopul de a argumenta necesitatea consolidării acestora printr-o ajustare corespunzătoare a legislației naționale. De asemenea, vom analiza modul de respectare a *dreptului la un proces echitabil* și ne vom expune asupra opțiunilor disponibile pentru apărarea acestui drept la nivel național, având în vedere rolul său fundamental pentru garantarea *securității juridice* a justițiabililor.

2. METODOLOGIE

Metodologia cercetării este formată din cele mai relevante metode de cercetare

științifică în domeniul dreptului, precum: *metoda logică* (care cuprinde abstractizarea, analiza și sinteza), *metoda sistemică* și *metoda analizei de conținut*.

3. DISCUȚII

3.1. Elementele de conținut ale dreptului la un proces echitabil.

Dincolo de drepturile-garanții ce formează conținutul stricto sensu al *dreptului la un proces echitabil* (dreptul la un tribunal prevăzut de lege, dreptul la un tribunal independent, dreptul la un tribunal imparțial, dreptul la desfășurarea procedurii în mod echitabil, dreptul la un proces judiciar public și dreptul la un proces judiciar desfășurat în termen rezonabil), în doctrină, conținutul acestui drept este văzut și într-un sens mai larg. Făcând abstracție de prezentarea și analiza opiniilor doctrinare, în cele ce urmează ne vom reține atenția doar asupra elementelor complementare atribuite conținutului dreptului în cauză.

În acest scop vom enunța (cu titlu de exemplu) opinia Avocatului Poporului, care consideră că „elementele specifice ale acestui drept fundamental se referă la examinarea cauzei în mod echitabil, într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, cu respectarea dreptului la viața privată, a principiului de prezumție a nevinovăției, a dreptului la apărare, inclusiv prin oferirea asistenței juridice gratuite, precum și alte drepturi procesuale menite să contribuie la realizarea acestui drept” [4, p. 12].

Dacă e să plecăm de la faptul că elementele *dreptului la un proces echitabil* reprezintă în esență *drepturi-garanții procesuale*, constatăm că *dreptul la viață privată*, care este unul substanțial, nu poate fi recunoscut ca făcând parte din această categorie. În schimb, *dreptul la apărare* este, fără îndoială, un drept procesual, strâns legat de principiul *contradictorialității* și *egalității armelor*, prezentând astfel o semnificație distinctă pentru *dreptul la un proces echitabil*.

Potrivit art. 26 alin. (1) din *Constituția Republicii Moldova* [5], *dreptul la apărare* este garantat. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* [6] nu dezvoltă expres *dreptul la apărare* al părților în cadrul procesului, acesta putând fi doar dedus prin interpretare sistemică. În plan comparat, atestăm că în România, art. 13 din *Codul de procedură civilă* [7] stipulează *dreptul părții la apărare* în cadrul procesului civil, „aceasta având posibilitatea să ia cunoștință cu cuprinsul dosarului, consultându-l în cadrul arhivei sau în sala de ședință, să propună probe, să își facă apărări, să își prezinte susținerile în scris sau oral și să exercite căile legale de atac, cu respectarea condițiilor prevăzute de lege” [8, p. 34].

La acest capitol, în doctrină se menționează că „ideea de *apărare* comportă două sensuri: unul *material*, are în vedere un complex de drepturi și garanții cu caracter procesual, acesta fiind *dreptul la apărare*, în sens larg; cel de-al doilea – *formal*, se limitează la a defini dreptul părții de a beneficia de un apărător specializat (avocat), acesta fiind *dreptul la apărare* în sens restrâns” [9, p. 83]. Important este că „pregătirea și exercitarea unei bune *apărări* înseamnă, pe lângă angajarea unui apărător, exercitarea tuturor drepturilor conferite de lege (posibilitatea formulării acțiunii și a modificării acesteia, posibilitatea obținerii unei amânări, posibilitatea propunerii de probe ori aceea de a ridica excepții, precum și recurgerea la alte mijloace procedurale menite să asigure părții pregătirea necesară și susținerea în concret a cauzei, toate acestea în acord cu *principiul disponibilității*)” [9, p. 84; 10, p. 62].

Suplimentar, atragem atenția că în jurisprudența sa CtEDO pune un accent distinct pe caracterul efectiv al *dreptului la apărare*, enunțând că „părțile la proces au dreptul să prezinte orice observații pe care le consideră pertinente pentru cauza lor. Acest drept este efectiv numai în cazul în care cererile și observațiile părților sunt într-adevăr „ascultate”, adică examinate în mod adecvat de către instanța sesizată. Astfel, instanța trebuie să efectueze o examinare efectivă a mijloacelor, argumentelor și probelor prezentate de părți în contextul exercitării *dreptului la apărare*. Mai mult, pentru a asigura exercitarea efectivă a drepturilor garantate de art. 6 din CEDO, autoritățile judiciare trebuie să dovedească „diligență” [11, p. 49] și, am completa, să demonstreze acest lucru în motivarea hotărârii.

În temeiul acestei idei, se poate susține că exercitarea efectivă a *dreptului la apărare* în cadrul procesului judiciar presupune exercitarea eficientă de către părți și respectarea de către instanță a tuturor *drepturilor-garanții* prevăzute de legislația procesuală. Plecând de la aceasta și de la considerentele expuse, suntem de părerea că *dreptul la apărare* este prea important pentru a fi considerat un element accesoriu sau secundar al conținutului *dreptului la un proces echitabil*. Acesta merită a fi recunoscut la fel de valoros ca și *contradictorialitatea* și *egalitatea părților* și, ca urmare, consacrat expres în legea procesual civilă.

Strâns legat de *dreptul la apărare* este *prezumția nevinovăției*. În conținutul *Codului de procedură civilă al RM* (comparativ cu *Codul penal al RM*, *Codul contravențional al RM* etc.) nu este consacrată o astfel de prezumție, chiar dacă sub imperiul său sunt examinate și soluționate cauze de răspundere civilă delictuală (care în mare parte este o răspundere subiectivă). Această situație este cel puțin stranie dacă luăm în calcul faptul că art. 21 din *Constituția RM* prevede expres: „Orice persoană acuzată de un *delict* este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.” În baza acestei norme constituționale, *prezumția nevinovăției* pare să fie incidentă și procesului civil, cu precădere în cauzele de răspundere civilă delictuală.

Pe cale de consecință, se poate spune că *prezumția nevinovăției* are în procesul civil aceeași semnificație ca și în procesul penal, în care, după cum se susține în doctrină: „*prezumția de nevinovăție* constituie elementul central al *dreptului la un proces echitabil*. Numai în condițiile respectării *prezumției de nevinovăție* se poate asigura în mod efectiv respectarea celorlalte componente a *dreptului la un proces echitabil*” [12, p. 36]. Evident, ipoteza dată necesită a fi analizată mai detaliat și confirmată prin argumente mai consistente (ceea ce depășește scopul demersului de față), de aceea ne rezervăm un astfel de obiectiv pentru alte studii viitoare.

Un alt element de conținut al *dreptului la un proces echitabil*, care necesită o atenție distinctă, este *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată*, care „izvorăște dintr-un principiu mai general, încorporat în CEDO, menit să protejeze justițiabilul de acțiunile arbitrare ale instanței” [13, p. 109].

În general, *motivarea* reprezintă o condiție impusă de majoritatea legislațiilor de inspirație romano-germană (în Italia și Spania, *motivarea hotărârilor judecătorești* constituie un principiu de ordin constituțional, fiind reglementat în art. 111 alin. (1) din *Constituția Italiei* și art. 120 alin. (1) din *Constituția Spaniei* [14, p. 913]) și mai ales de jurisprudența CtEDO, care o consideră a fi un element al *procesului echitabil*.

Potrivit doctrinei, în sistemul procesual tradițional *motivarea* a avut și are un rol

deosebit de important. Ea este „o puternică garanție a imparțialității judecătorului și a calității actului de justiție” [15, p. 102-108], oferind posibilitatea unui cerc larg de persoane de a cunoaște conținutul motivelor ce au determinat pronunțarea unei anumite hotărâri judecătorești. Mai mult, „*motivarea hotărârii* oferă și posibilitatea exercitării de către instanțele superioare a unui control judiciar eficient și optim, reprezentând pentru părți și o garanție împotriva arbitrarului” [14, p. 912].

În această lumină, se recunoaște misiunea dublă a *motivării*: „pe de o parte, face posibil ca justițiabilul să rămână convins că procesul său a fost echitabil, iar pe de altă parte, oferă posibilitatea acestuia de a cere îndreptarea greșelilor admise de instanță, prin exercitarea căilor de atac”. De aici, este vizibil că motivarea hotărârii reprezintă un element de transparență, inherent oricărui act jurisdicțional” [16, p. 191-192], care permite exercitarea chiar și a unui control social asupra administrării justiției.

La întrebarea cum trebuie să fie *motivarea hotărârilor*, doctrina și jurisprudența CtEDO sugerează că „aceasta implică răspunsul detaliat dat de judecător fiecăruia dintre argumentele părților procesului (în căile de atac fiind necesar să se țină seama de diversitatea capetelor de cerere și motivele formulate)”. Astfel, „judecătorul trebuie să arate clar în hotărârea sa motivele pe care își întemeiază decizia și să analizeze efectiv problemele esențiale care îi sunt supuse aprecierii (fără a accepta *de plano* concluziile trase de o jurisdicție inferioară)” [17, p. 527]. Mai mult, „hotărârea judecătorească trebuie să conțină motive suficiente pentru a răspunde la aspectele esențiale – materiale sau procedurale – ale argumentelor în fapt și în drept înaintate de părțile în proces” [13, p. 109].

În legătură cu aceasta, merită amintit că *dreptul de a fi audiat* (ca element al *dreptului la apărare*) nu include numai posibilitatea de a formula observații în fața instanței, ci și o obligație corespunzătoare a instanței de a demonstra, în raționamentele sale, motivele pentru care au fost acceptate sau respinse observațiile relevante. Această obligație este întotdeauna condiționată de faptul că „o instanță are discreția de a considera care argumente sunt în mod clar irelevante, care sunt inutile, nefondate, abuzive sau inadmisibile, potrivit unor norme juridice clare sau a unei practici judiciare bine stabilite cu privire la argumente similare” [13, p. 109]. În general, fiecare hotărâre ar trebui să fie clară și să permită fiecărei persoane interesate să înțeleagă de ce instanța susține o anumită poziție care astfel va sta la temelia soluției judecătorești.

Deși legea prevede ca toate hotărârile judecătorești trebuie să fie motivate (art. 245 alin. (5) din *Codul de procedură civilă al RM*), „*motivarea* insuficientă a hotărârilor judecătorești reprezintă una din cele mai serioase deficiențe ale justiției moldovenești. Deseori, judecătorii reproduc textul legii în hotărârea judecătorească fără a explica cum se aplică această prevedere legală în situația concretă, iar mulți judecători nu se consideră obligați să combată fiecare argument esențial invocat de părți, creându-se impresia că argumentul nici nu a fost luat în considerare” [18, p. 29].

Această situație cu regret face imposibilă nu doar exercitarea controlului judiciar asupra unei astfel de hotărâri, ci și aprecierea faptului în ce măsură judecătorul a asigurat *contradictorialitatea, egalitatea părților și exercitarea efectivă a dreptului la apărare* al părților în proces și, în general, *dreptul lor la un proces echitabil*. Nu întâmplător *motivarea insuficientă* a hotărârii judecătorești este calificată de către CtEDO ca o încălcare a *dreptului la un proces echitabil*.

Cel mai grav moment în toată această situație este toleranța instanțelor ierarhic su-

perioare față de hotărârile „nemotivate” corespunzător pe care le verifică în contextul realizării controlului judiciar. Dacă e să plecăm de la prevederile *Codului de procedură civilă a RM*, în care este consacrată doar cerința *motivării hotărârilor judecătorești*, constatăm că în general toleranța este promovată și la nivel normativ, întrucât legiuitorul nu prevede expres, prin norme imperative, nici obligația de a motiva suficient hotărârile judecătorești și nici de a verifica respectarea acestei obligații în ordine de atac, nefiind stabilită expres nici sancțiunea procesuală – *casarea hotărârii* (modificarea acesteia, în opinia noastră, nefiind acceptabilă). Așadar, simpla ignorare (la nivel normativ și practic) a cerinței legale de motivare suficientă a hotărârilor judecătorești reprezintă un factor determinant al încălcării de către instanțe a *dreptului la un proces echitabil* al justițiabililor și, pe cale de consecință, un generator de cauze pierdute în lanț la CtEDO.

Astfel, conchidem că *dreptul la o hotărâre motivată* reprezintă un drept-garanție extrem de important, întrucât respectarea acestuia denotă implicit grija instanțelor nu doar de a asigura caracterul *echitabil* al actului de justiție înfăptuit, ci și ca acest fapt să fie vizibil pentru justițiabili și publicul larg.

Pe finalul expunerii și analizei elementelor *dreptului la un proces echitabil*, nu putem să nu facem referire și la un ultim component al acestuia – *executarea hotărârilor*. În pofida faptului că acest element este recunoscut nemijlocit în jurisprudența CtEDO ca fiind parte a *dreptului la un proces echitabil*, în opinia noastră obligația de *executare a hotărârilor judecătorești* este o componentă a *accesului liber la justiție* sau, altfel spus, a *dreptului la un recurs efectiv*. În acest sens, în doctrină se precizează că obligația în cauză „este dedusă din *principiul efectivității* și, mai general, din *principiul securității raporturilor juridice*” [19].

Generalizând, vom sublinia că în sens extinctiv (în raport cu norma expresă din CE-DO) *dreptul la un proces echitabil* cuprinde în conținutul său *dreptul la apărare* (însoțit de prezumția nevinovăției), ca *drept-garanție* ce ține de esența *dreptului la un proces echitabil*, precum și *dreptul la o hotărâre motivată* ca drept-garanție ce i-ar permite justițiabilului să obțină un control judiciar efectiv asupra hotărârii judecătorești, prin intermediul căruia să-și apere *dreptul la un proces echitabil* încălcat.

3.2. Evaluarea respectării dreptului la un proces echitabil și posibilitatea apărării acestuia la nivel național.

În ceea ce privește evaluarea respectării caracterului *echitabil* al procesului judiciar, este de menționat necesitatea de a delimita evaluarea pe care o poate face CtEDO și evaluarea posibilă la nivel intern. La nivelul CtEDO „caracterul *echitabil* al procedurii este evaluat în lumina întregii proceduri (în special a modului în care au fost colectate probele)” [11, p. 62]. În alți termeni, „problema dacă o procedură este *echitabilă* este evaluată pe baza unei examinări a derulării procedurii în ansamblul său” [11, p. 49], adică la toate etapele, inclusiv în fața instanței supreme. CtEDO consideră că „lipsa de *echitate* poate, în anumite condiții, să fie corectată într-o etapă ulterioară a procedurii în sine sau, dacă nu, de către o instanță superioară”. Ca urmare, „dacă viciul de procedură s-a produs la nivelul ultimei instanțe a statului – de exemplu, din cauza incapacității de a răspunde la concluziile depuse în fața acestei instanțe – este vorba despre o lipsă de *echitate* a procedurii” [11, p. 49].

Din logica acestor alegații, se poate deduce că în fața CtEDO, instanța responsabilă

de respectarea *dreptului la un proces echitabil* al justițiabililor, în majoritatea cazurilor, este instanța supremă a statului (Curtea Supremă de Justiție). Ceea ce se întâmplă la noi, în mare parte explică de ce avem atâtea cauze pierdute în fața CtEDO. Instanța supremă a statului evită în majoritatea cazurilor să ia în seamă plângerile justițiabililor legate de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*, declarând majoritatea recursurilor ca inadmisibile, fără nici măcar a le motiva corespunzător. În asemenea condiții, nu e de mirare că astăzi avem ce avem în justiția moldovenească.

Acest „fenomen” este contrar însăși jurisprudenței CtEDO, care a afirmat întotdeauna că „autoritățile naționale trebuie, în fiecare cauză, să se asigure că sunt îndeplinite condițiile unui *proces echitabil* în sensul CEDO” [11, p. 49]. La întrebarea cum ar putea să o facă, se poate multe de spus, noi însă ne vom rezuma doar la citarea câtorva idei desprinse din doctrina și jurisprudența românească, pe care le considerăm relevante, și anume:

„Judecătorul are posibilitatea de a manifesta un rol activ în limitele prevăzute de lege, însă, ca regulă, neexercitarea acestei facultăți nu reprezintă un motiv pentru desființarea hotărârii. În schimb, dacă o normă legală stabilește nu numai dreptul, ci și obligația judecătorului de a avea un rol activ, neîndeplinirea acesteia poate duce la desființarea hotărârii prin intermediul apelului sau, după caz, al recursului” [8, p. 35].

Ideea importantă pe care o putem desprinde din fragmentul citat privește diligența de care trebuie să dea dovadă judecătorul în delimitarea clară a puterii sale discreționare de obligațiile pe care le are expres prevăzute în legea procesuală. În timp ce puterea discreționară care i se recunoaște îi oferă o anumită libertate de apreciere și acțiune, obligațiile îi sunt imperative, neonorarea acestora fiind sancționabilă (inclusiv disciplinar).

Evident, una dintre obligațiile de bază ale judecătorului ține de respectarea principiilor generale ale procesului civil (obligatorii și pentru toți participanții la proces). Cel mai important este că „în cazul nerespectării acestor principii, judecătorul poate fi sancționat disciplinar, iar hotărârea atacată este susceptibilă de a fi desființată prin exercitarea căilor de atac, în condițiile legii” [8, p. 13].

Pe marginea acestui subiect, în practica judiciară din România s-a apreciat că „nerespectarea principiilor ce guvernează dreptul procesual civil produce o vătămare a drepturilor părților și se sancționează cu nulitatea actelor procedurale îndeplinite. Nulitățile decurg din nesocotirea acestor principii (principiul contradictorialității, principiul dreptului la apărare, principiul disponibilității și principiul oralității dezbaterilor) sunt nulități virtuale și operează fără ca partea care le invocă să fie obligată să facă dovada vătămării” (ICCJ, s. a II-a civ., dec. nr. 221 din 15.02.2017, www.scj.ro).

La o privire de ansamblu a acestor alegații, este de observat că o soluție pentru apărarea *dreptului la un proces echitabil* ar fi sancțiunea nulității pentru toate actele de procedură îndeplinite cu încălcarea acestuia (adică a drepturilor-garanții analizate mai sus). Cel mai important este că în asemenea cazuri justițiabilii sunt exonerati de obligația dovedirii încălcării admise de instanțe. Prin urmare, doar o bănuială rezonabilă a acestora ar fi suficientă ca în contextul controlului judiciar, instanțele ierarhic superioare să verifice dacă s-a beneficiat de un *proces echitabil* sau nu.

Spre final, ținem să subliniem existența unei legături strânse între elementele de conținut ale *dreptului la un proces echitabil* (dreptul la apărare și dreptul la o hotărâre judecătorească motivată) și *securitatea juridică* a justițiabililor, care este una esențială, deoarece elementele în cauză sunt fundamentale pentru asigurarea unei justiții previzibi-

le, corecte și transparente, garantată de securitatea juridică.

În concret, *dreptul la apărare* (strâns legat de prezumția de nevinovăție), ca unul dintre pilonii fundamentali ai procesului echitabil, este garantul unei apărări judiciare eficiente, care protejează justițiabilul de abuzuri și posibile erori judiciare. Acest drept creează un cadru stabil și previzibil în care individul are încredere că va putea să își exercite pe deplin drepturile procesuale, garantându-i astfel o protecție reală. În acest sens, respectarea *dreptului la apărare* contribuie la *securitatea juridică*, asigurându-se că justițiabilul nu va fi supus unor decizii arbitrare sau nejustificate.

O valoare asemănătoare are și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată* care este esențială pentru transparența și claritatea procesului judiciar. O astfel de decizie permite justițiabilului să înțeleagă raționamentele instanței, oferindu-i posibilitatea de a contesta decizia în mod adecvat, dacă este cazul. Acest drept întărește *securitatea juridică*, deoarece asigură faptul că procesele judiciare sunt ghidate de norme clare și coerente, iar justițiabilii pot anticipa, într-o măsură considerabilă, modul în care vor fi aplicate reglementările legale în cazurile lor.

Vom sublinia că elementele de conținut ale *dreptului la un proces echitabil* – *dreptul la apărare* și *dreptul la o decizie motivată* – sunt interdependente și esențiale pentru asigurarea *securității juridice a justițiabililor*. Atunci când aceste drepturi sunt respectate, indivizii pot avea încredere într-un sistem de justiție previzibil, corect și transparent, ceea ce consolidează stabilitatea și predictibilitatea ordinii juridice în ansamblul său.

4. CONCLUZII

Generalizând cele analizate, este de subliniat:

Dreptul la un proces echitabil cuprinde *stricto sensu*: drepturi-garanții de formă (*dreptul la un proces judiciar public*, *dreptul la un proces desfășurat în termen rezonabil*) și drepturi-garanții de fond (*dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil* cu următoarele elemente: *imparțialitatea instanței*, *contradictorialitatea* și *egalitatea armelor*).

În sens extins (în raport cu norma expresă din art. 6 al CEDO) *dreptul la un proces echitabil* cuprinde în conținutul său *dreptul la apărare* (însoțit de prezumția nevinovăției) și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată* ca drept-garanții ce țin de esența sa și care permit justițiabilului să obțină un control judiciar efectiv asupra hotărârii judecătorești, prin intermediul căruia să-și apere *dreptul la un proces echitabil* încălcat.

În vederea asigurării caracterului efectiv al *drepturilor-garanții* cuprinse în conținutul *dreptului la un proces echitabil* este absolut necesar de a prevedea expres în legea procesuală obligativitatea verificării respectării acestor exigențe în cadrul căilor de atac, în măsura în care justițiabilii le invocă. Or, în condițiile actuale (cuprinse de prevederile CPC al RM consacrate căilor de atac), acest moment poate fi foarte ușor omis fără nicio consecință negativă, întrucât o asemenea verificare nu este cuprinsă de temeiurile apelului și recursului. Ca urmare, constatăm caracterul declarativ al acestor exigențe atât timp cât justițiabilii nu au posibilitatea să-și apere drepturile-garanții în cauză.

De aici, devine evidentă fragilitatea *dreptului la un proces echitabil* în ansamblul său garantat de legislația internă și explicația faptului că unica cale de apărare a acestuia este doar la nivel european – în fața CtEDO. Practic, din perspectiva dată, se poate deduce că pe intern statul nu-și execută obligația pozitivă de instituire și asigurare a unui mecanism eficient de garantare și asigurare efectivă a *dreptului la un proces echitabil*, fapt ce justifică

și explică incidența cauzelor pierdute de Republica Moldova în fața instanței europene ca urmare a încălcării *dreptului la un proces echitabil*.

În opinia mea, în circumstanțele actuale (ale calității justiției), Curții Supreme de Justiție trebuie să-i revină sarcina principală de filtru sigur și eficient al tuturor procedurilor judiciare (denunțate în fața ei), care sunt suspectate de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*. Mai mult, în cazurile de constatare a unor astfel de încălcări, în funcție de gravitate, ar fi bine ca în competența Curții să revină nemijlocit dreptul de a sesiza inspecția judiciară în vederea sancționării disciplinare a judecătorilor care le-au admis.

În fine, trebuie să recunoaștem că respectarea *dreptului la un proces echitabil* în justiția din Republica Moldova nu poate fi garantat și asigurat de CtEDO. Responsabilitatea îi revine sistemului judiciar național, CtEDO având rolul doar de a constata și sancționa lipsa acestei responsabilități.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

1. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997, nr. 54-55/502.
2. Eissen M. A. *Jurisprudence relative a V article 6 de la Convention*. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1985.
3. Costachi Gh., Carp S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materiale ale Conferinței științifice internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018.
4. *Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021*. Oficiul Avocatului Poporului. Chișinău, 2022. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf
5. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 120 din 23.09.21, MO238/01.10.21).
6. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).
7. *Codul de procedură civilă al României* din 1 iulie 2010 (Legea nr. 134/2010 republicată). Actualizat până la data de 30 martie 2016. Disponibil la: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/177197>
8. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. Ed. a 5-a. București: Hamangiu, 2020 (1465 p.).
9. Ionescu S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010.
10. Florea Gh. *Apărare în procesul civil – garanții procesuale*. București: Universul Juridic, 2005.
11. *Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului - Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil)*. Actualizat la 30 aprilie 2018. Curtea Europeană a Drepturilor

- Omului. Disponibil la: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_RON.pdf
12. Udroi M. Procedură penală. Partea generală. Ediția 5. București: C.H. Beck, 2018.
 13. Vitkauskas D., Dikov Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Manual pentru practicieni în domeniul dreptului. Ediția a II-a. Consiliul Europei, 2019.
 14. Leș I. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2014 (971 p.).
 15. Iacub I. *Motivarea hotărârilor judecătorești – garanție fundamentală a calității actului de justiție*. În: *Relații Internaționale Plus*, 2020, nr. 2. Disponibil: <http://aap.gov.md/files/publicatii/ri+/arhiva/18.pdf>
 16. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 2. București: Europa Nova, 1996.
 17. Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Comentarii pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: CH Beck, 2005.
 18. Gribincea V., Hriptievschi N. *Accesul liber la justiție, dreptul la un proces echitabil și prezumția nevinovăției*. În: *Drepturile omului în Moldova: Raport Asoc. «Promo-Lex»*, Chișinău: Depol Promo, 2014.
 19. Matei F.C. *Dreptul la un proces echitabil. Un drept indispensabil pentru statul de drept* (03.08.2022). Disponibil la: https://www.juridice.ro/796163/dreptul-la-un-proces-echitabil-un-drept-indispensabil-pentru-statul-de-drept.html#_ftnref18